

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

ENGLAND CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND
EDUCATION**

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi digital object
identifier

eoconf.com - from 2024

INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION: a collection scientific works of the International scientific conference – London, England, 2026. Issue 5

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian, Spanish

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference «**INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION**». Which took place in London 2026.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

O'zbekistonda fiskal siyosat va davlat byudjeti muvozanati

Omonova Ziyoda Anvarovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika institute Iqtisodiyot talim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada fiskal siyosatning iqtisodiyotga ta'siri, davlat byudjeti muvozanatini ta'minlash mexanizmlari hamda O'zbekistonda fiskal siyosatning rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida fiskal siyosatning iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va aholi farovonligini oshirishdagi ahamiyati o'rganilgan. Shuningdek, "O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida davlat byudjetini samarali boshqarish, soliq tizimini takomillashtirish hamda davlat xarajatlarining samaradorligini oshirish masalalari ilmiy jihatdan yoritilgan. Tadqiqot natijasida fiskal siyosatni yanada takomillashtirish va byudjet barqarorligini ta'minlash bo'yicha taklif va xulosalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar. Fiskal siyosat, davlat byudjeti, byudjet muvozanati, soliq siyosati, iqtisodiy o'sish, davlat xarajatlari, byudjet taqchilligi, iqtisodiy barqarorlik, fiskal islohotlar.

Kirish. Fiskal siyosat – bu davlatning iqtisodiyotga ta'sir qilish uchun soliq siyosati va davlat xarajatlari orqali olib boradigan siyosatidir. Fiskal siyosatning asosiy maqsadi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, inflyatsiyani nazorat qilish, aholi farovonligini oshirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishdir. O'zbekistonda fiskal siyosatni asosan Moliya vazirligi va hukumat amalga oshiradi. Davlat soliq stavkalarini belgilaydi, byudjet xarajatlarini rejalashtiradi va iqtisodiyotning turli sohalarini qo'llab-quvvatlash uchun mablag' ajratadi. Masalan, ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilma va ijtimoiy himoya tizimlariga davlat byudjetidan mablag' sarflanadi. Davlat byudjeti – bu davlatning ma'lum bir yil davomida oladigan daromadlari va qiladigan xarajatlari rejasidir. Byudjet daromadlari asosan soliqlar, bojxona to'lovlari, davlat mulkidan olinadigan daromadlar va boshqa tushumlar hisobidan shakllanadi. Davlat byudjeti muvozanati esa byudjet daromadlari va xarajatlari o'rtasidagi nisbatni bildiradi. Agar daromadlar xarajatlarga teng bo'lsa, bu muvozanatli byudjet hisoblanadi. Agar xarajatlari ko'p bo'lsa byudjet taqchilligi (defitsit), aksincha daromadlar ko'p bo'lsa byudjet profitsiti yuzaga keladi.

Adabiyotlar tahlili. Fiskal siyosat va byudjet barqarorligi masalalari iqtisodiyot fanining doimiy diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Fundamental nazariy qarashlarga ko'ra klassik va keynschi maktablar fiskal siyosatning iqtisodiy o'sishga ta'siri borasida turlicha yondashuvlarni ilgari suradi. J.M. Keyns o'zining asarlarida iqtisodiy turg'unlik davrida davlat xarajatlarini oshirish orqali yalpi talabni rag'batlantirish zarurligini ta'kidlaydi. Aksincha, neoklassik maktab vakillari (masalan, R. Barro) "Rikardo ekvivalentligi" nazariyasiga tayanib, byudjet defitsitining uzoq muddatli salbiy oqibatlaridan ogohlantiradi.

Zamonaviy makroiqtisodiy tadqiqotlarda fiskal qoidalar (fiscal rules) tushunchasi markaziy o'rin egallaydi. Kopits va Symansky (1998) kabi iqtisodchilar davlat byudjeti muvozanatini saqlash uchun qat'iy miqdoriy cheklovlar o'rnatish iqtisodiy barqarorlikning garovi ekanligini isbotlaganlar.

O'zbekistonda mustaqillik yillarida, xususan, 2017-yildan boshlangan liberallashtirish davrida fiskal siyosat transformatsiyasi mahalliy olimlar tomonidan keng o'rganilmoqda.

A. Vahobov va T. Malikovlar o'zlarining darslik va ilmiy ishlarida davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda soliq yukini kamaytirish va xarajatlar samaradorligini oshirish masalalariga e'tibor qaratganlar.

B. Berdiyarov tadqiqotlarida byudjet barqarorligini ta'minlashda davlat qarzining makroiqtisodiy holatga ta'siri va fiskal barqarorlik ko'rsatkichlari tahlil qilingan.

M. Ashurbayev fiskal siyosatning hududiy rivojlanishdagi o'rnini o'rganib, mahalliy byudjetlarning mustaqilligini oshirish orqali umumdavlat byudjeti muvozanatiga erishish yo'llarini taklif etgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, fiskal siyosat va davlat byudjeti barqarorligi masalasi iqtisodiyot fanida muhim o'rin tutadi va turli iqtisodiy maktablar tomonidan turlicha yondashuvlar ilgari surilgan. Klassik va neoklassik yondashuvlar byudjet muvozanatini saqlash va defitsitni cheklash zarurligini ta'kidlagan bo'lsa, keynschi nazariya iqtisodiy pasayish davrida davlat xarajatlarini oshirish orqali iqtisodiy faollikni rag'batlantirishni asoslab beradi.

Zamonaviy tadqiqotlar esa fiskal qoidalar va byudjet intizomini ta'minlash iqtisodiy barqarorlikning muhim omili ekanligini tasdiqlaydi. O'zbekistonlik olimlarning ishlari ham fiskal siyosatni takomillashtirish, soliq yukini optimallashtirish, davlat qarzi va mahalliy byudjetlar mustaqilligini oshirish orqali umumiy byudjet muvozanatiga erishish mumkinligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili fiskal siyosatni samarali yuritish va byudjet barqarorligini ta'minlash uchun nazariy yondashuvlar va amaliy choralarni uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Metodologiya. Mazkur tadqiqot fiskal siyosatning iqtisodiy barqarorlikka ta'siri hamda davlat byudjeti muvozanatini ta'minlash mexanizmlarini kompleks o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda zamonaviy makroiqtisodiy tahlil usullari va ilmiy yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini klassik va keynschi iqtisodiy nazariyalar, shuningdek, zamonaviy fiskal barqarorlik konsepsiyalari tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida **deduktiv va induktiv yondashuvlar** qo'llanildi. Deduktiv yondashuv orqali fiskal siyosatning umumiy nazariy tamoyillaridan kelib chiqib, uning O'zbekiston iqtisodiyotidagi amaliy jihatlari tahlil qilindi. Induktiv yondashuv esa aniq statistik ma'lumotlar va empirik kuzatuvlar asosida umumiy ilmiy xulosalar chiqarishga xizmat qildi. Shuningdek, tadqiqotda **statistik tahlil elementlaridan** foydalanildi. Xususan, davlat byudjeti daromadlari va xarajatlari, soliqlar YaIMga nisbati, byudjet taqchilligi darajasi kabi makroiqtisodiy ko'rsatkichlar dinamikasi tahlil qilindi. Ushbu ko'rsatkichlar asosida fiskal siyosat samaradorligi baholanib, ularning iqtisodiy o'sish va barqarorlikka ta'siri aniqlashtirildi. Tadqiqotda **komparativ (taqqoslama) tahlil usuli** muhim o'rin egalladi. Ushbu usul yordamida O'zbekistonda fiskal siyosatning mustaqillikdan keyingi dastlabki bosqichi (1991–2016 yillar) va

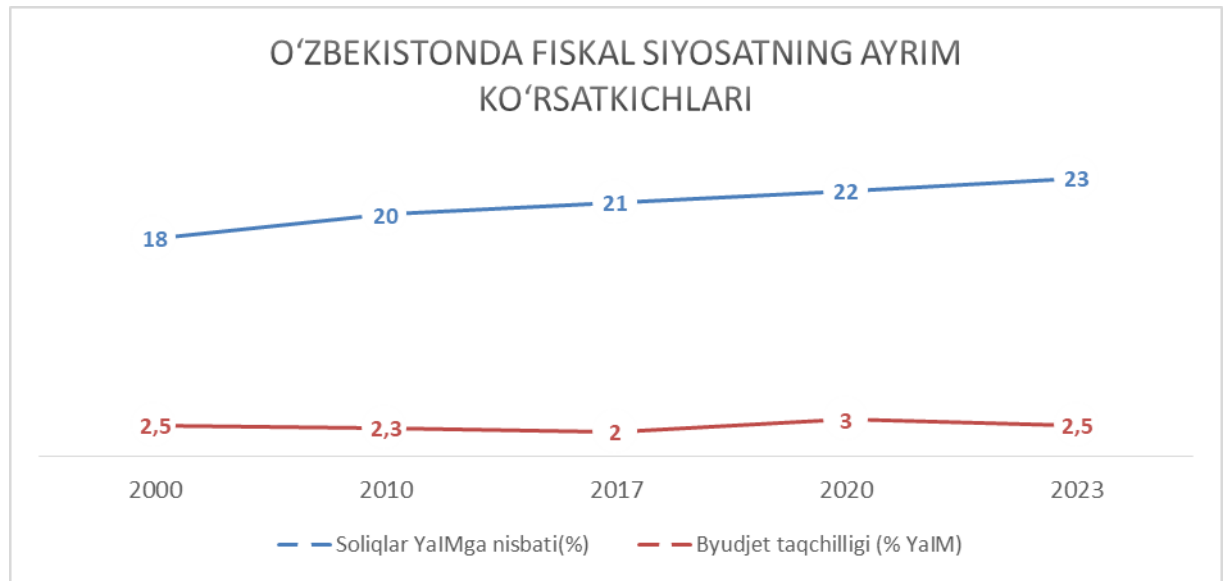

islohotlar davri (2017-yildan keyin) o‘zaro solishtirildi. Natijada fiskal siyosat transformatsiyasining asosiy tendensiyalari va rivojlanish yo‘nalishlari aniqlab berildi. Bundan tashqari, tadqiqotda **tizimli yondashuv (system approach)** qo‘llanilib, fiskal siyosat davlat iqtisodiy siyosatining ajralmas qismi sifatida kompleks ravishda o‘rganildi. Fiskal siyosatning soliq siyosati, davlat xarajatlari, investitsiya faoliyati hamda ijtimoiy rivojlanish bilan o‘zaro bog‘liqligi tizimli ravishda tahlil qilindi. Ilmiy tadqiqotda **mantiqiy tahlil, ilmiy abstraksiyalash va umumlashtirish usullari** orqali mavjud nazariy qarashlar chuqur o‘rganilib, ularning amaliy ahamiyati ochib berildi. Shuningdek, fiskal siyosatni takomillashtirishga oid ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqildi. Tadqiqotning empirik bazasini O‘zbekiston Respublikasi normativ-huquqiy hujjatlari, davlat byudjeti ko‘rsatkichlari, xalqaro moliyaviy tashkilotlar – Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg‘armasi hisobotlari, shuningdek, mahalliy va xorijiy iqtisodchi olimlarning ilmiy ishlari tashkil etdi. Ushbu manbalar asosida fiskal siyosatning hozirgi holati baholanib, uning istiqboldagi rivojlanish yo‘nalishlari aniqlashtirildi.

Asosiy qism. O‘zbekistonda so‘nggi yillarda fiskal siyosat iqtisodiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash, tadbirkorlikni rivojlantirish va investitsiyalarni jalb qilishga qaratilgan. Davlat byudjeti mablag‘lari iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya qilish, yangi ish o‘rinlari yaratish hamda ijtimoiy sohalarni rivojlantirishga yo‘naltirilmoqda. Fiskal siyosat davlat iqtisodiy siyosatining muhim qismi bo‘lib, u davlat byudjeti orqali amalga oshiriladi. Byudjet muvozanatini saqlash esa mamlakat iqtisodiy barqarorligi va barqaror rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Mustaqillikdan keyingi dastlabki yillarda (1991–2016) O‘zbekistonning fiskal siyosati davlatning kuchli aralashuvi bilan tavsiflangan bo‘lib, hukumat YaIMning 60% dan ortig‘ini davlat korxonalari (DK) va markazlashtirilgan byudjet rejalashtirish orqali nazorat qilgan. Davlat xarajatlari, ayniqsa, 2000-yillarda yiliga YaIMning taxminan 15% ni tashkil etuvchi energetika va qishloq xo‘jaligi uchun subsidiyalarga ustuvor ahamiyat bergan. Paxta va oltin kabi resurslarga asoslangan eksportga juda bog‘liq bo‘lgan soliq tushumlari o‘zgaruvchan bo‘lib, soliqlarning YaIMga nisbati 2000-yildan 2015-yilgacha 18% dan 22% gacha o‘zgarib turdi. Fiskal taqchillik YaIMning o‘rtacha 2-3% ni tashkil etdi.

O‘zbekistonda fiskal siyosat ko‘rsatkichlarining o‘zgarishi va asosiy fiskal islohotlar dinamikasi quyidagi jadvalda keltirilgan.

1 – rasm. O'zbekistonda fiskal siyosatning ko'rsatkichlari

O'zbekistonda fiskal siyosatni modernizatsiya qilish, soliq tizimini soddalashtirish hamda davlat byudjeti barqarorligini ta'minlashga qaratilgan islohotlar izchil amalga oshirilmogda.

Ammo shaffoflikning cheklanganligi va davlat moliyaviy boshqaruvining zaif tizimlari resurslarni samarali taqsimlashga to'sqinlik qildi. Jahon banki 2015-yilda O'zbekistonning fiskal tizimida tashqi zarbalarga, masalan, xomashyo narxlarining o'zgarishiga javob berish uchun moslashuvchanlik yo'qligini ta'kidladi, bu esa iqtisodiy turg'unlikka va qashshoqlik darajasining 20% dan oshishiga olib keldi. Burilish nuqtasi 2016-yilda "2017–2021 yillarga mo'ljallangan Harakatlar strategiyasi" doirasida bozorga yo'naltirilgan islohotlar boshlanganidan so'ng, undan keyin "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonni rivojlantirish strategiyasi" qabul qilindi. Ushbu strategiyalarda fiskal konsolidatsiya, soliqlarni modernizatsiya qilish va davlat xarajatlarini ijtimoiy va infratuzilmani rivojlantirishga qayta taqsimlashga urg'u berildi. 2017-yilga kelib, hukumat soddalashtirilgan soliq tizimini joriy etdi, soliqlar sonini kamaytirdi va soliq bazasini kengaytirish uchun qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) islohotlarini boshladi.

Fiskal siyosat samaradorligini chuqurroq baholash maqsadida asosiy makroiqtisodiy va fiskal barqarorlik indikatorlari tizimli ravishda tahlil qilindi.

1 – jadval

O'zbekistonda fiskal siyosat ko'rsatkichlarining o'zgarishi dinamikasi jadvali

Ko'rsatkichlar	2000-2005	2006-2010	2011-2016	2017-2019	2020-2021	2022-2023
Soliq tushumlari (YaIMga nisbatan, %)	18,5	19,5	21,0	21,5	22,5	23,0
Davlat qarzi (YaIMga nisbatan, %)	35	33	30	29	38	36
Birlamchi balans (% YaIM)	-1,5	-1,2	-0,8	-0,5	-2,0	-1,0
Kapital xarajatlar ulushi (%)	20	22	25	28	30	32

Ijtimoiy xarajatlar ulushi (%)	45	47	50	52	55	54
Fiskal multiplikator (baholangan)	0,8	0,9	1,0	1,1	1,3	1,2

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda fiskal siyosat samaradorligi so'nggi yillarda sezilarli darajada oshgan. Xususan, soliq tushumlarining YaIMga nisbatan ortishi va birlamchi balansning yaxshilanishi fiskal barqarorlikning mustahkamlanayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, 2020–2021 yillarda davlat qarzining oshishi inqirozga qarshi fiskal kengayish siyosati bilan izohlanadi. Kapital va ijtimoiy xarajatlar ulushining ortishi esa davlatning uzoq muddatli iqtisodiy o'sish va aholi farovonligini ta'minlashga qaratilgan siyosatini aks ettiradi.

“O'zbekiston – 2030” strategiyasi mamlakatning uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish dasturi hisoblanadi. Ushbu strategiyada iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish, davlat moliyasini mustahkamlash va byudjet tizimini samarali boshqarish muhim yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan. Shu sababli strategiya fiskal siyosat bilan bevosita bog'liq. Strategiyada davlat byudjetini samarali boshqarish va byudjet taqchilligini kamaytirish muhim vazifa sifatida ko'rsatilgan. Bu fiskal siyosat orqali amalga oshiriladi. Ya'ni davlat daromadlarini oshirish, xarajatlarni oqilona rejalashtirish va moliyaviy intizomni kuchaytirish orqali byudjet muvozanatini saqlash maqsad qilinadi. “2030 strategiyasi” doirasida soliq tizimini soddalashtirish va adolatli qilish rejalashtirilgan. Soliq siyosati fiskal siyosatning asosiy qismi bo'lib, uning yordamida: tadbirkorlikni rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish, davlat byudjeti daromadlarini ko'paytirish ko'zda tutiladi. Strategiyada davlat mablag'larini maqsadli va samarali ishlatish muhim vazifa sifatida belgilangan. Fiskal siyosat orqali ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilma va ijtimoiy himoya sohalariga ajratiladigan byudjet mablag'lari samaradorligini oshirish rejalashtirilgan. Fiskal siyosat orqali iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlarini qo'llab-quvvatlash ham strategiyaning muhim qismi hisoblanadi. Davlat investitsiyalari, subsidiyalar va soliq imtiyozlari orqali sanoat, qishloq xo'jaligi va xizmat ko'rsatish sohalarini rivojlantirish ko'zda tutilgan. “2030 strategiyasi”da hududlarning iqtisodiy mustaqilligini oshirish maqsadida mahalliy byudjetlarning daromad bazasini kengaytirish ham nazarda tutilgan. Bu fiskal siyosatning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. “O'zbekiston – 2030” strategiyasi fiskal siyosat bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u davlat byudjeti barqarorligini ta'minlash, soliq tizimini takomillashtirish, davlat xarajatlarini samarali boshqarish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish orqali mamlakatning uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, fiskal siyosat davlat iqtisodiy siyosatining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirishda muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan fiskal islohotlar davlat moliyasini samarali boshqarish, soliq tizimini takomillashtirish hamda davlat byudjeti barqarorligini ta'minlashga qaratilgan.

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida davlat byudjetini samarali boshqarish, byudjet taqchilligini nazorat qilish hamda davlat xarajatlarini ijtimoiy va infratuzilma sohalariga yo‘naltirish ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilangan. Ushbu chora-tadbirlar mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta‘minlash, investitsiyalarni jalb qilish va aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, fiskal siyosatni yanada takomillashtirish uchun davlat moliyasini boshqarishda shaffoflikni oshirish, soliq tizimini yanada soddalashtirish hamda byudjet mablag‘laridan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada fiskal siyosat orqali mamlakatning uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishi va makroiqtisodiy barqarorligini ta‘minlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi.
3. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi.
4. Keynes J.M. The General Theory of Employment, Interest and Money.
5. World Bank. Uzbekistan Public Expenditure Review.
6. International Monetary Fund (IMF). Fiscal Policy and Economic Growth Reports.
7. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy ma‘lumotlari.
8. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma‘lumotlari.
9. Macroeconomics – N. Gregory Mankiw
10. Public Finance and Public Policy – Jonathan Gruber
11. Fiscal Policy – International Monetary Fund
12. Guidelines for Fiscal Rules – George Kopits va Steven Symansky
13. Macroeconomic Theory – Robert Barro
14. Davlat byudjeti – A. Vahobov → O‘zbekistonda byudjet tizimi
15. Soliqlar va soliqqa tortish – T. Malikov → Soliq siyosati
16. Davlat moliyasi – B. Berdiyarov → Fiskal barqarorlik va davlat qarzi

